

Sören Kierkegaard

5. 5. 1813 – 11.11. 1855

Kierkegaardova nekonečná vášnivá touha po konečném – nehledě na to že v sobě obsahuje vnitřní protiklad, a proto se z lidského hlediska zdá nemožnou a nesmyslnou se v božském hodnocení ukázala, že patří k tomu „jedinému potřebnému“ jemuž je dáno zvítězit nad veškerým „nelze a musíš“.

Lev Šestov

Tak charakterizoval jeden z jeho životopisců nejznámějšího dánského filosofa, zakladatele existenciální filosofie, jenž se narodil v Kodani jako poslední–šesté dítě do rodiny obchodníka s punčochami na penzi.. Matka byla nevzdělaná a domácká žena, která neměla na vývoj svého syna žádný vliv. Otec byl velmi přísný a pořádku dbalý muž. Měl zálibu ve filosofických disputacích, obrovskou fantazii i výřečnost, která mladému muži učarovala. Byl taktéž váženým občanem, oddaným křesťanem a uznávaným obchodníkem, což se projevovalo zejména v tom, že jeho dům navštěvovali vážení a učení mužové města včetně biskupa.

Podobné schopnosti nerozvíjel v neduživém chlapci, jakým v dětství Sören byl, jen otec, ale i klasické vzdělání. Ve škole se ukázalo, že, co nezvládl svou fyzickou silou a přitažlivostí, nahradil intelektem a břitkým sarkasmem. Nezapadl však nikdy mezi své vrstevníky, a to v něm prohloubilo melancholické sklony. Roku 1830 složil maturitu a pod vlivem svého otce a staršího bratra Petra se zapsal na obor teologie na univerzitě v Kodani. Zpočátku ho studium velmi zaujalo a věnoval se řadě souvisejících oborů. Postupně však motivace k teologii opadávala a proměnila se v zálibu ve filosofii. Nadto se proměnil vztah syna s otcem, neboť vyšlo najevo, že otec není křesťanem z přesvědčení, nýbrž z pokání. Roku 1834 si Kierkegaard začal vést deník, z něhož je jasně patrná změna, která vyústila ve velmi nevázanou existenci „užívání života“. Studia nahradily kavárny, divadla, salóny a zábava, při níž byl středem pozornosti díky svému vtipu, a rozhazoval peníze svého šetrného otce. Je zřejmé, že to byl více protest a zakrývání pocitu vlastní nedostatečnosti než uspokojení osobních potřeb. Není pochyb,

že jeho otec byl tímto vývojem života svého syna značně sklíčen, navíc proto, že mu smrt ponechala jen dvě ze šesti dětí.

Změnu přinesla právě otcova smrt (1838), neboť nastavila zrcadlo marnosti lehkovážného počínání a vyústila ve snahu: „Někým se ještě stát, pokud to bude možné“. V té době vydal svou první knihu *Ze zápisů člověka ještě žijícího*. Jež byla kritickou studií o vymezení romanopisecké metody Hanse Christiana Andersena v románu „Jen herec“.

Roku 1840 završil svá studia v oboru teologie a tím pomyslně splatil dluh vůči otci. V zápětí se nechal zapsat do kněžského semináře a počal pracovat na disertační práci na téma *Pojem ironie se stálým zřetelem k Sokratovi*.

V rámci své proměny se rozhodl být váženým občanem a podlehl naději, že může žít jako běžný muž. V září se zasnoubil s Reginou Olsenovou, dcerou úředníka státní zprávy, s níž udržoval již třetí rok milostný vztah. Hned vzápětí, ale znovu propadl pochybám, zda má vyměnit ideje za realitu a zda bude tento vztah dobrý, když v něm nedokázal vyjevit v celé upřímnosti své tajemství, za něž považoval jakýsi „dědičný hřích“, který mu svěřil jeho otec. Stojíc před Bohem a nacházejíc tak konečně útěchu ve své hluboké trdomyslnosti poznává i to, že se musí s Reginou rozejít, neboť jeho úkol na zemi je jiný, než se nalézt v manželství. Do roka proto své zasnoubení zrušil a ve snaze uchránit Reginu odsouzení nechal celou vinu padnout na svou hlavu.

Krátce po rozchodu v říjnu 1841 odjíždí do Berlína, aby tam na univerzitě překonal muka, která si jím způsobil. Ve snaze zapomenout vrhnul se vší vervou do studia. Navštěvoval přednášky filosofa Schellinga, jež byl zpočátku příznivcem, ale později odpůrcem Hegelova učení. Stejný vývoj měl i poměr Kierkegaard k Schellingovi. Zprvu jím byl nadšen, ale ani ne po půl roce ho neuznával. To společně s Regininou nemocí uspíšilo jeho návrat do Kodaně, kde přistál 6. března 1842.

Kromě publikování v novinách se věnoval dokončení spisu s názvem *Bud' a nebo* (1843). Tato vědecká disputace vyšla stejně jako jeho další díla pod pseudonymem a zabývá se estetickým a etickým druhem existence. Poprvé zde pojmenoval jednotlivé podoby existence estetickou, etickou a náboženskou. První dvě jsou orientovány na vlastní požitky jen jejich metody jsou rozdílné. Estét se věnuje především uspokojení pudů a žádostí tělesných. Jeho chování je přímočaré a prvoplánové. Estetik je schopen

oddálit své uspokojení na později i za cenu dodržování mravních norem společnosti v případě, že jeho zisk a přínos bude výnosnější. Duchovní forma je zde jen naznačena a je orientována na svobodu, víru i odmítnutí vlastních tužeb, vášní, snů jako na prostředek dosažení věčné existence. Je dokonce nadřazena obecné morálce lidské společnosti. Přestože cítíme, že estetická forma existence je „nejprimitivnější“ a bez jakýchkoliv závazků Kierkegaard jí nepohrdá, ale zdůrazňuje že i tu bychom si měli užít, ale neměla by nám bránit rozhodnutí (buď a nebo) a tím ve směřování k formám vyšším.

„Jen ten, kdo pochopí, že existovat znamená volit z možností, jen ten kdo v sobě najde odvalu se rozhodnout jen ten získá odměnou za svou úzkost: pravdu, skutečnost, svobodu a sám sebe. A naopak ten, kdo mezi svými možnostmi nevolí nejenže se chová nezodpovědně, ale navíc není úplným člověkem.“

Součástí prvního dílu je část později již vydávaná samostatně pod názvem ***Svůdcův deník***. Co chtěl Kierkegaard postihnout tímto Deníkem? Povýšit prostý příběh na neobyčejně bohaté drama – nalézt neobyčejně bohaté drama v prostém příběhu? Nebo zachytit krásu a poetiku v jediném momentu? Psal o sobě pro druhé anebo o druhých pro sebe? Příběh je neobyčejně vyprávěn a především pak je mu neobyčejně dobře rozumět. Stejně tak Kierkegaardův život byl pro něj samotného neobyčejný právě proto, že ho dokázal neobyčejně nazírat – pro člověka není rozhodující dění samotné, ale to, jak tomuto dění rozumí. Více než kde jinde zde vystupuje Kierkegaardova teze, že pravda je subjektivita. Deník je brilantním vylíčením člověka estetického založení. Takovým byl v mládí i Kierkegaard, pak byl však seznámen s některými skutečnostmi a další souhra náhod dala vzniknout jeho pocitům trdomyslnosti. Od té doby mu nedá cit pro upřímnost k sobě i druhým začínat vztah bez předchozího vyjasnění oněch skutečností. Stal se nepochybně jiným a nebo bychom měli snad říci, že přestal být „jiným“ a stává se sám sebou.

Ve stejném roce následovala ještě kniha ***Bázeň a chvění***, která pojednává o přechodu z etické do náboženské sféry bytí. Přinesla dva důležité pojmy: „Úzkost“ a „Děs“ Nejsou však popisem fyzického stavu, ale zděšeným výkřikem nad prázdnotou vlastního já, které odmítlo zodpovědnost za sebe sama.. Na příběhu Abraháma a jeho syna Izáka zde ilustruje tento přechod. Izák porušil mravní zákon nezabiješ ve jménu

příkazu Boha. Není náhodná tato reminiscence na oběť vlastní lásky ve jménu náboženského postoje ale je naopak vysvětlením činů jeho otce i Kierkegaarda samotného ve vztahu k Regině.

I **Opakování** (1843) je postaveno na osobních zkušenostech. Bylo napsáno při druhé cestě do Berlína a pobyt v něm tvoří kostru příběhu. Pro lepší výklad jsou zde zastoupeny dvě postavy: starší skeptický muž hodnotící realitu a mladík, který prožívá milostný příběh identický s příběhem autora. Zde se naplno projevuje naděje, kterou choval ve svém srdci, že s pomocí „dvojitého pohybu nekonečnosti“ získá zpět Reginu a rozvine duchovní podobu vztahu. Tomuto cíli věnuje značné úsilí při pozorování ženy. Jaké bylo jeho zděšení, když pln očekávání a odhodlání přijel z Berlína a zjistil, že Regina přijala nabídku k zasnoubení od jiného muže. Svět se zhroutil a toto zklamání se odrazilo v právě dopisované knize. Ještě ostřejší odsouzení za nevěru a zradu vložil později do sympozionu ***In vino veritas***.

Tvorba se mu stala největším vybitím pocitů. V následujícím roce vydal tři sbírky vzdělávacích přednášek a ***Filosofické drobky***. V nich se pokouší filosoficky definovat křesťanství, aby jej uchoval jako existenční formu, která předpokládá pojem svobody, bez něhož se vše stává nesmyslným. Je to jeho útok na převládající hegelovu filosofii, kde je člověk jen zrnkem prachu. Věnuje se zejména problematice pravdy, poznání a víry, k jejich objasnění používá ontologických pojmů, jako jsou *vznik, změna, proměna, možnost, nutnost, skutečnost, svobodně působící příčina, čas...* Těmto pojmům se věnuje zejména v části svého díla, které nese příznačný název Mezihra.

K poznání pravdy člověk získává podmínku od Boha, kterou hříchem ztratil. Pojmu *okamžik* dává zvláštní význam, když říká, že *Bůh v čase* (Kristus) přišel v pravém okamžiku, v plnosti času, aby mu dal podmínku. K tomu ho vede láska, protože Bůh člověka nepotřebuje. Takovýto okamžik je krátký, časový, prchavý a rozplyne se v dalším okamžiku, ale je rozhodující a pln věčnosti – proto jej Kierkegaard nazývá „naplněním času“. V okamžiku, kdy člověk s podmínku přijímá pravdu, přechází z nebytí do bytí a dochází tak k *znovuzrození*. Rozum naráží na cosi, co se vůči němu staví jako neznámé a nazývá to Bohem. Jak jej však můžeme dokázat? Vždyť v případě, že není, je to zcela nemožné a v opačném případě už v okamžiku, kdy začínám dokazovat, předpokládám jeho existenci. Bůh je mezí, na kterou paradoxní vášeň

našeho rozumu neustále naráží. Je také absolutním rozdílem, který však rozum nezná. Platformou pro osvětlení pojmu svoboda v návaznosti na psychologii mu poskytl spis *Pojem úzkosti* (1844). Přesvědčuje tu své čtenáře o tom že příčinou hříchu je úzkost a pocit viny.

Jen dva roky poté co vyšlo *Bud'* a nebo postoupil Kierkegaard ve svých úvahách dál, proto pocítil potřebu toto dílo doplnit a přepsat. Udělal to s pomocí knihy *Stádia v našem životě* (1845). Je riskantní vylepšovat dodatečně již hotové dílo, ale tento pokus se jeví velmi zdařilým. Rozvinul zde svou teorii o jedinečnosti náboženské existence jako samostatné formy oddělené od existence etické. Výklad je věcnější, méně poetický a názorně ilustrován „obrazy“. První částí knihy je již výše zmíněné *In vino veritas* dávající průchod opovržení ženami. Druhá méně významná *Všelicos o manželství*. Třetí oddíl *Vinen – nevinen* znovu pojednává historii zasnub. Klade důraz na opodstatněnost rozhodnutí právě vzhledem k ideálu náboženské existence. „*Naše činy v tomto životě byt' přinášejí někdy utrpení jsou zálohou na spojení s věčností.*“

Po vydání tohoto díla podnikl velmi krátkou třetí cestu do Berlína, aby nabral sil k záměru „vypořádat se s Hegelem“. Dospěl do stádia, kdy zvládl formulovat své myšlenky polemizující a vyvrácející Hegelovi teorie o historickém přístupu k dějinám a zejména ke ztotožnění pojmů myšlení a existence. V díle s impozantním názvem *Konečný nevědecký dodatek k Filosofickým drobtům. Mimicko–patetická–dialektická sbírka a existenční příspěvek*. Napsal Johannes Climacus. Vydal S. Kierkegaard v září 1846 vyslovil své přesvědčení že budoucnost je důležitější než minulost, protože je nahodilá a závislá na našich rozhodnutích. Zároveň klade důraz na jednotlivce jehož problémem není světový vývoj, ale jeho vlastní existence.

„*Existovat znamená uskutečňovat věčně v časném neboť člověk je syntézou časnosti a věčnosti. To věčné je základem jeho subjektivity s tvůrčím procesem a je uváděno do časnosti. Tím se uskutečňuje pozoruhodný paradox, že věčné vzniká jednáním existujícího. Poněvadž věčné je budoucí, nemůžeme mít o něm žádnou jistotu v subjektivním smyslu; jistota je v jednání. Jistota spočívá proto na víře a buduje se na subjektivně nejistém základě. Pro existujícího člověka neexistuje objektivní pravda, jen pravda subjektivní spočívající v osvojení si nejvášnivější niternosti – to je ta nejvyšší pravda, která je zde pro existujícího člověka. Jednání z této nejisté základny obsahuje*

vždy spolu i nejistotu a je to odvážný čin. Je podmínkou existence, že je odvážným činem, jistota je zásadně vyloučena. Ale právě tím působí na osobnost přetvářivě a tvořivě – teprve pak se opravdu stává osobností.“

Tyto teze, jejichž důvěryhodnost podpořil svým jménem, oproti jiným, které vydával pod pseudonymem, se staly základem pro moderní existencialismus. Tímto dílem se autor cítil natolik vyčerpan, že počal uvažovat o odchodu do ústraní a zaměřil se na získání farářského místa.

Na sklonku roku se stala událost, která těžce poznamenala jeho už narušenou víru v lidské pokolení. V satirickém časopise Corsar, který parodoval vyšší kodaňskou společnost, vyšel příspěvek ke knize „Stádií“, v němž se jeho autor P. M. Moller vyjádřil velmi neuctivě o tom, jak se zachoval Kierkegaard k Regině, a že navíc tento ostudný případ ještě vložil na odiv do své knihy. Znavený filosof se v prosinci 1845 ohradil velmi ostrým útokem na adresu autora pamfletu s výsledkem skutečně zdrcujícím. Jeho vítězství však nemělo dlouhého trvání. Časopis Corsar počal na počátku dalšího roku uveřejňovat pravidelně filosofovy karikatury v nepříjemných souvislostech. Jeho znevážení navíc zabránilo tomu, aby obdržel farní úřad.

Kierkegaard byl vývojem situace kolem své osoby velmi pohoršen, ale nestáhl se do izolace, naopak se aktivně zapojil do obrany pravdy. Svou pozornost a úsilí věnoval zejména tématu křesťanských hodnot a jejich pojetí v soudobé společnosti. Žil volným až požitkářským životem navenek a horečnou pracovní a literární činností ve svém soukromí. Na počátku roku 1847 dopsal *Knihu o Adelrovi*, která však nebyla vydána. Popsal v ní případ kněze, který se díky opravdovosti své víry dostal do konfliktu se státní církví, a byl sesazen. Kierkegaard ho naopak považuje za vyvoleného, jenž nebyl ochoten obětovat svou víru ve prospěch zkorumpovaného a na zisky orientovaného církevního řádu.

Dvě eticko-náboženské úvahy od H. H. rozvinuly opět téma křesťanství. Nastínil zde, co to je být křesťanem tak ideálně, že takřka nebylo možné to naplnit. Cílem se tudíž stává směřování k tomuto ideálu. Znovu zde uvádí konkrétní příklady, které jsou v příkrém rozporu se skutečností jaká vládla v církvi okolo něj.

Za nejpozoruhodnější knihu s touto tematikou, je považována *Nemoc k smrti* (1848) . Mívá podtitul psychologická demonstrace patologických duchovních postojů a

tou také byla. Je to otevřený útok na čelní představitele církve, kteří dle něj nedokázali dostat odkazu Ježíše Krista a vzít na sebe jeho utrpení.

Posledním větším dílem jsou *Křesťanská cvičení* (1849), jež biskup Mynster označil za „bezbožnou hru se zbožností“. Autor zde postavil do příkrého protikladu opravdovost, jež je znakem odpovědně přijímané víry, a proti tomu povrchní světské pojetí fungující jako bezcenná náhražka, všeobecně rozšiřovaná a falešně vydávaná za pravou víru. Jde o neskrývaný útok proti státní církvi, v němž naznačuje, že alespoň faráři a příslušníci církve by měli žít v souladu s božími příkázáními. Odměnou mu byl ohlas, ve kterém ho biskup porovnal s jeho největším odpůrcem, a tím jej hluboce urazil.

Tímto považoval své spisovatelské dílo za dokončené. Podlehli však pokušení sdělit své myšlenky širší veřejnosti, a tak vydal tři malé spisy, v nichž své starší myšlenky upravil do populárnější a lépe vstřebatelné podoby. Jedná se o *Hledisko mé spisovatelské činnosti*, *K sebezkoumání*, *Doručeno současníkům*. (1851) V dalších letech své myšlenky zaznamenával jen ve svých denících, neuveřejnil však nic.

Impulsem pro další ostrý výpad byla až smrt biskupa Mynstera na počátku roku 1854. Tento muž, který byl pastorem otce a učitelem syna, se v pozdních letech zpronevěřil pravdě a zdiskreditoval v jeho očích natolik, že označení „svědek pravdy“, jímž byl označen ve smuteční řeči, vyvolalo Kierkegaardovu bouřlivou reakci. Napsal velmi ostrý článek. Vydal ho sice až na konci roku 1854, ale odvěta byla značně bouřlivá. V odpověď vzniklo ještě jedenadvacet článků, které prudce a ostře odhalovaly pravdu o církvi a jejích praktikách. Zašel dokonce tak daleko, že vyzval věřící, aby se neúčastnili bohoslužeb na protest proti klamání církvi.

V květnu posledního roku života začal vydávat časopis s názvem Okamžik. Vyšlo deset čísel, která spotřebovala zbytek jeho úspor.

Na počátku října 1855 ho na ulici zachvátila mrtvice. z níž se již nevzpamatoval, a 11. listopadu zemřel.

Od počátku se cítil jako výjimka. Když ho pozorujeme ve světle těchto tří sfér, jejichž jednotou je člověk, který je podle žalmistových slov utvořen strašně a skvěle: z tělesného, duševního a duchovního, pak musím říct jen to abych každého přivedl při bližším přemýšlení k opravdu poučnému konstatování že patřil abnormálním způsobem

do sféry ducha, že tam kde většina lidí má svůj bezprostřední život v duševním a tělesně-duševním, žil jen jako peregrinus, takřka jako by neznal ani mravy kraje, ale ve sféře ducha, kam většina lidí má jen zřídka přístup, nebo kterou jen hledají, byl s naprostou samozřejmostí doma.

Theodor Haecker